

ארזאל

כתב עת לידעת ארץ ישראל

תס"ו 168 / דצמבר 2004 / כסלו תשס"ה

רזי גן העדן
ייעוץ מצוקים ומערות מסתור
הארבה והרבה...
מועדון מספרי הסיפורים הירושלמי
צפת חושפת את צפונותיה
יד השמונה

גלויות וצפונות מירושלים

'ארזאל' כתב עת לידעת ארץ ישראל

'ארזאל' הוא כתב העת הוותיק ביותר לידעת הארץ, היוצא לאור במשך 26 שנה ברציפות. החל משנת תשס"ה מופיע 'ארזאל' במתכונת חדשה משופרת, בצורה סדירה כל חודשים ובצבעים מלאים, ויכלול שפע של מאמרים יחודיים.

דמי מנוי לשנת תשס"ה/2005
(מס' 167-172): 275 ש"ח

הוצאת ספרים ארזאל,

ת.ד. 3328, ירושלים 91033
טל: 02-6434540 פקס: 02-6436164
e-mail: elysch@netvision.net.il

© 2005 כל הזכויות שמורות להוצאת ארזאל, ת.ד. 3328, ירושלים.
אין להעתיק מפרסום זה, לרבות תמונות, איורים או קטעים בשום צורה שהיא (לרבות תדפיסים לצרכים פנימיים), ללא אישור בכתב מהמוציאים לאור.

המשתתפים בחוברת זו:

פרופ' נורית כנען-קדר

החוג לאמנות, אוניברסיטת תל אביב

ינון שבטיאל

חוקר ארץ ישראל, מורה בחוג לגיאוגר-

פיה וידעת הארץ במכללת צפת

ד"ר זהר עמר

ראש החוג ללימודי ארץ ישראל וארכי-

אולוגיה, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן

נורית שלו-כליפא

אוצרת תערוכות היסטוריות ודוקטורנטית

בחוג לאמנות, אוניברסיטת תל אביב

יהודה עצבה

מארגן 'מועדון מספרי הסיפורים הירוש-

למי', ירושלים (ראה גם עמ' 70)

ד"ר אבי לבסקי

איש חינוך ומנהל בית הספר המסורתי,

ירושלים

ד"ר גרשון נראל

בעל תואר שלישי במדעי הדתות, מושב

יד השמונה

ד"ר גבריאל ברקאי

החוג ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה

אוניברסיטת בר אילן, רמת גן

אלי שולר

הוצאת ספרים 'ארזאל', ירושלים

יד השמונה

מושב יחודי
של פונים וישראלים
בהרי יהודה

גרשון נראל

אמונה ומעש

מאז שהאמונה הלותרנית השתרשה בארצות סקנדינביה לפני כחמש מאות שנה, תפסו סיפורי התנ"ך מקום חשוב בתודעת עמי הצפון. בכפרים הנידחים ביותר, למדו הילדים מגיל צעיר את סיפורי המקרא ועל עם ישראל בארצו. שמות של מקומות רבים ב'ארץ הקודש', כמו בית לחם, נצרת וירושלים, הקשורים לחייו, מותו ותחייתו של ישוע, היו מוכרים להם יותר משמות היישובים בארצם.

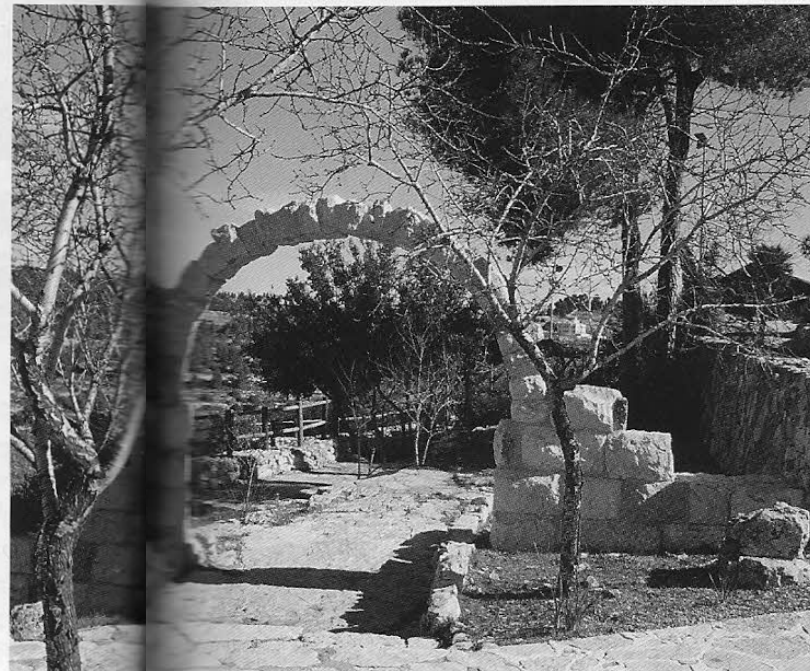
בשנת 1908 נוצרו בהלסינקי קשרי הידידות הממוסדים הראשונים בין פינים ליהודים שהיו על בסיס התנדבותי וזהות רעיונית. באותה שנה הוקמה 'אגודת ידידי ישראל', שמייסדה היה היהודי נפתלי רודניצקי, והתארגנו תאים קהילתיים ברחבי פינלנד. האגודה עוסקת בנושאים כמו: הפצת מידע על התנ"ך, היהודים וישראל, קירוב לבבות בין יהודים לנוצרים, גיוס כספים עבור ישראל ועוד. השפעתה של פעילות זו ניכרת ברחבי פינלנד.

ככל שהתפתחה התנועה של שיבת היהודים לציון, ובמיוחד בתקופת המנדט הבריטי, גילו בארצות הסקנדינביות עניין גובר והולך בארץ ישראל. חזון 'העצמות היבשות' (יחזקאל לו), נתפסה אצלם כמימוש חזון אחרית הימים. בשנות העשרים של המאה הקודמת פעל בארץ הפיני א' סאריסלו (A. Saarisalo), תיאולוג, ארכי-אולוג ומומחה לשפות שמיות. עשרות ספרים שכתב על הארץ ותושביה, סייעו בהפצת מידע על א"י והמקרא. סאריסלו אף סייע לסופר שאול טשרניחובסקי לתרגם לעברית קטעים נבחרים מהאפוס הלאומי הפיני 'קאלוללה'.

בשנת 1949 הגיע לארץ מנורבגיה כהן הדת הלותרני פר פיי הנסן, שייסד עם סאריסלו את 'אגודת כרמל' הדוגלת בסיסמא: 'למען התנ"ך

3

2

1

יד השמונה הוא יישוב יוצא דופן בישראל. הוא נוסד בידי פינים ציונים אוהבי ישראל, ואליהם הצטרפו ישראלים תושבי הארץ. היישוב הוקם על אחת מפסגות הרי יהודה על אם הדרך מירושלים לתל אביב, בין נווה אילן לאבו גוש.

האגודה השיתופית 'יד השמונה' נוסדה במרץ 1971 בידי נוצרים פרוטסטנטים אוהבי תנ"ך מפינלנד, שעלו על הקרקע באביב 1974. השם 'יד השמונה' מנציח את זכרם של שמונה פליטים יהודים שנמלטו לפינלנד מאימת הנאצים והוסגרו בנובמבר 1942 לגסטפו. באותם ימים שיתפה ממשלת הלסינקי פעולה עם גרמניה הנאצית בניסיון לקבל חזרה את חבל קרלייה (Karelia), שהסובייטים גזלו מהפינים ב'מלחמת החורף' ב-1939/40. היה זה צעד מאוד חריג, שעמד בניגוד לרגשות העם הפיני, שהגן על האזרחים היהודים בארצם בחירוף נפש. המעשה העיקר על מצפון העם הפיני, ובנובמבר שנת 2000 נחנכה בהלסינקי אנדרטה לזכר השמונה בחסות ממשלת פינלנד וראשי הכנסייה. באותו מעמד ובנוכחות נציגי הקהילה היהודית, ביקש ראש ממשלת פינלנד פאבו ליפונן מחילה מהעם היהודי.

המייסדים ביקשו להנציח את זכרם של היהודים שהוסגרו על ידי הקמת מושב בישראל, ובכך ראו הבעת חרטה פומבית. כמאמינים בהתגשמות הנבואות במקרא, ביקשו לתרום את חלקם למפעל הציוני בארץ, לתת ביטוי לרגשותיהם ולהביע את הוקרתם לספר הספרים, לעם היהודי ולאמונתו, ולתפקיד החשוב שמילא בהיסטוריה האנושית.

1. מצבה המנציחה את שמונת הפליטים היהודים שהוסגרו בפינלנד, ועל שמם נקרא היישוב
2. קמרון משוחזר בגן התנ"כי
3. בית ההארחה ביד השמונה

למצוא שפה משותפת עם מארחיהם. המתנדבים עבדו בקריית ענבים בעיקר בשדה, ברפת, במטבח, במכבסה ובמתפרה, למדו עברית, טיילו בארץ וארגנו שיעורי תנ"ך. בשלהי שנות השישים הגיעו קבוצות של אגודת 'כרמל' גם לקיבוץ מעלה החמישה.

בשנת 1964 הגיע מפינלנד לקריית ענבים ספו ראולו, שבא לקיבוץ בעקבות חזון שנתגלה לו, מבלי שהיה לו קשר לאגודת 'כרמל'. הוא היה חקלאי, ובקיבוץ דבק בו הכינוי 'סאונה ספו', שכן היה היחיד שידע להרכיב את הסאונה ש'אגודת כרמל' שלחה במתנה לקריית ענבים. בקיץ 1968 יזם מפגש ראשון בקריית ענבים עם מתנדבים פיניים מכל רחבי הארץ, ועלה מחדש רעיון הקמת קיבוץ פיני. במפגש נוסף שהתקיים בשנת 1969 בקיבוץ גבים שבדרום, התגבש הגרעין הסופי שביקש להשתקע בארץ ולהקים את מושב יד השמונה. לנגד עיניהם עמד הדגם השיתופי של הקיבוצים בארץ, והם תכננו לאמצו ביישובם, אם כי עדיין לא היה ברור איפה ימוקם היישוב. בזמנו חשבו על הנגב כביתם.

בראש החבורה הפינית ניצבו ספו ראולו ואיילי אשתו, ומשלב זה והלאה הקבוצה פעלה באופן עצמאי. ספו היה איש המעשה והגורם שפעל להוציא את רעיון הקיבוץ הפיני מהכוח אל הפועל, ואף עמד בקשר עם הרשויות השונות. בשנת 1968 מכר ספו את חוותו הפרטית שירש בפינלנד, וקנה בכסף שקיבל חומרי בנייה, אולם עדיין לא נתקבלו כל האישורים לעלות על הקרקע. לפיכך פנו הפינים לאנשי נווה אילן, המושב השכן, שהיה אז בתהליכי הקמה, והם קיבלו את הפינים בזרועות פתוחות (1971).

בנווה אילן הפינים לא ישבו בחיבוק ידיים. חלקם למד ועבד בירושלים ואחרים עבדו במקום. אליהם הצטרפה משפחת נגר אומן פיני והונח הגרעין לנגריה הפועלת עד היום. האישורים הסופיים מטעם הוועדה להתיישבות כפרית הגיעו רק בקיץ 1973, ערב מלחמת יום כיפור. במשך כחצי שנה עסק הגרעין בנווה אילן בפירוק הצריפים ובבנייתם מחדש ביד השמונה, ובהכנת התשתיות. צריפים פשוטים אלה עומדים עדיין על תילם ומשמשים היום את חברי המושב למטרות שונות, כגון משרדי המזכירות, הגזברות ומגורי המתנדבים.

המצטרפים מישראל

כבר מראשית דרכם הבינו המייסדים, כי לא יוכלו להתפתח רק כיישוב של סקנדי-נבים. הם שאפו, על כן, לקלוט ישראלים וליהפך למושב ישראלי לכל דבר שיהיו בו גם פינים. ואכן בסתיו שנת 1978 הגיע ליד השמונה המתנדב הישראלי הראשון, והפינים קיבלו אותו בזרועות פתוחות. הוא בא מרמת גן, לאחר שסיים שרות בצנחנים ובצבא הקבע, ובעקבותיו באו למקום משפחות נוספות, שקבעו את אופיו העכשווי של היישוב הכולל ברובו יהודים המאמינים בתנ"ך ובברית החדשה. סביב אמונה זו התגבש המכנה המשותף הרוחני בינם לבין המייסדים הפינים. היום רוב אוכלוסיית יד השמונה מורכבת מישראלים משיחיים המדגישים שאין

1

ולמען ישראל'. החל משנת 1951 יוצא מטעם האגודה בפינלנד הירחון 'כרמל' ובו מידע רב על לימודי התנ"ך, מדינת ישראל ותושביה, היהודים והנוצרים. בגיליונותיו מופיע בעקביות סמל יחיד במינו: מגן דוד ובתוכו צלב, שאומץ בידי רבים בסקנדינביה גם כסמל אישי המופיע על תליונים וכד'.

רעיון הקמת קיבוץ בישראל

מאז קום המדינה החלו לבקר בארץ קבוצות של תיירים פינים. בשנת 1961 ביקרה קבוצת 'כרמל' בקיבוץ קריית ענבים. היא התוודעה לחיי הקיבוץ וגילתה התלהבות רבה, ומשתתפיה התעניינו באפשרות לעבוד כמתנדבים בקיבוץ. משקיבלו תשובה חיובית, ואף הצעה להקים בבוא העת 'קיבוץ משלהם', הם פירשו זאת כפשוטו והחלו לפעול להגשמת הרעיון ללא דיחוי. ואמנם, בארץ גוסס 1962 הגיעה לארץ קבוצה ראשונה של מתנדבים פינים שמנתה 38 איש. הקבוצה נקלטה יפה, ובעקבותיה הגיעו מתנדבים נוספים לקיבוצים בגליל ובנגב, שהיטיבו

2

1. הגן התנ"כי, מראה כללי
2. סמל אגודת 'כרמל' שנוסדה בידי הפינים ב-1949. סיסמתה: 'למען התנ"ך ולמען ישראל' וסמלה: מגן דוד וצלב בתוכו. בתמונה: פינים בקריית ענבים ב-1962

במבשרת ירושלים. היום חלק מהדור השני של הישראלים הראשונים חוזר ונקלט ביישוב. הוא מקים בו את ביתו וממשיך את אורח החיים של ההורים.

עבודה ופרנסה

מקור ההכנסה העיקרי ביישוב מבוסס על תיירות ובמקום חדרי אירוח הבנויים מעץ ארוך פיני. בימי שישי מתקיימים קונצרטים ומוגשות ארוחות בראנץ'. כיום עומדים שלושים חדרים לרשות התיירים והמבקרים. ישראלים המחפשים לשהות בטבע ובאווירה כפרית מגיעים בדרך כלל עם משפחותיהם לסופי שבוע, ונהנים מנוף בראשיתי קרוב לירושלים. הענף השני, הנגריה, פעיל מאז הקמת המושב, ועובר היום ארגון מחודש. חלק מהתושבים עובד בעבודות חוץ. יש ניסיון נות לקיים חקלאות מקומית, כמו זיתים וכוורות. הדבש מייצור מקומי נמכר בחנות המושב.

יחסי שכנות

אנשי המושב חיים בשכנות טובה עם יישובי הסביבה. עם אנשי נווה אילן נשמרו יחסי קרבה מיוחדים, כמי שאירחו את המייסדים בראשית דרכם. קיימים גם קשרי עבודה עם בתי המלון של נווה אילן, מעלה החמישה, קריית ענבים ושורש, ואף עם בית ההארכה של אחיות סנט ג'וזף במנזר 'ארון הברית' בפאתי אבו גוש. עודפי הזמנות בבית ההארכה של יד השמונה, במסגרת 'רישום יתר', מופנות מהמושב לבתי ההארכה בסביבה. יחסי שכנות טובים קיימים גם עם המוסלמים באבו גוש, ואף עם האוכלוסייה החרדית ביישוב טלז-סטון (קריית יערים) הסמוך. סניף 'טיפת חלב' שבטלז-סטון משרת גם את האימהות ביד השמונה, והחנויות שבמקום, הצרכניה והכל בו לכלי הבית, פתוח לאוכלוסיית המושב.

ה'מורשת הפינית'

אווירה פינית אופיינית מורגשת ביד השמונה במיוחד בחודש דצמבר, לקראת חג המולד. במסורת הלאומית הפינית זהו חג של אור ושמחה במסגרת המשפחה, שבו מציינים את אורו של המשיח שבא לעולם – לצד האור הגשמי של תאורת נרות וקישוטים. ידוע שחודשי החורף הארוכים בפינלנד חשוכים ומדכאים, ולכן חג המולד הוא אירוע מיוחד של שמחה. בדרך כלל מקשטים עץ חג מולד ומכינים תבשילי חג מסורתיים. בערב חג המולד עורכים ילדי המושב הצגה מסורתית על הדמויות הקשורות להולדת המשיח. זהו למעשה החג העיקרי בפינלנד, וגם היהודים המשיחיים במקום מציינים אירוע זה בזיקה להופעתו של ישוע לאור נבואות התנ"ך. כולם ביישוב מדגישים שהעץ המקושט איננו בעל משמעות דתית, אלא ביטוי חגיגי ופולקלוריסטי בלבד.

הם מתבוללים, ובחיים המשותפים במושב נשמר הצביון היהודי. הם עורכים לבניהם ברית מילה בידי מוהל מוסמך והבנים, בדומה להוריהם, משרתים בצה"ל. במושב נשמרת השבת כיום מנוחה והאוכל כשר. כן נשמרים החגים המסורתיים ברוח התנ"ך והברית החדשה, על פי לוח השנה העברי. בפסח, למשל, עורכים סדר משותף, ובחול המועד מגישים בחדר האוכל רק מצות. ביום הכיפורים צמים, ובחג הסוכות בונים סוכה. רבים נוטלים חלק במסיבות חנוכה ופורים.

חלק מחברי המושב היהודים נשאו נשים מפינלנד, שקשרו את גורלן בעם ישראל. שפת הדיבור ביישוב היא עברית. אין כוונה להקים בית ספר מקומי, וילדי המושב לומדים בבית הספר האזורי 'עין הרים' שבעין כרם, ובתיכון 'הראל'.

2

1

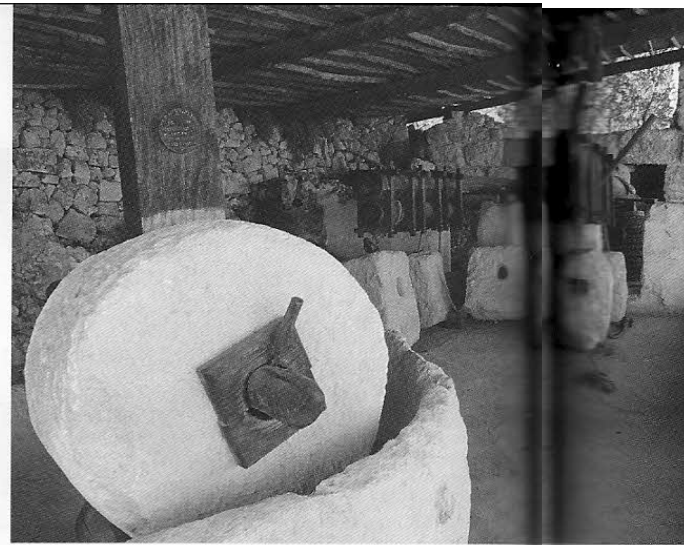

3

1. קונצרטים הנערכים באולם בית הארכה בימי שישי, מושכים קהל רב מכל רחבי הארץ
2. ילדי המושב בשדה, אביב 2004
3. תמונה קבוצתית של חברי המושב, ביום העצמאות ה-56 למדינת ישראל

5

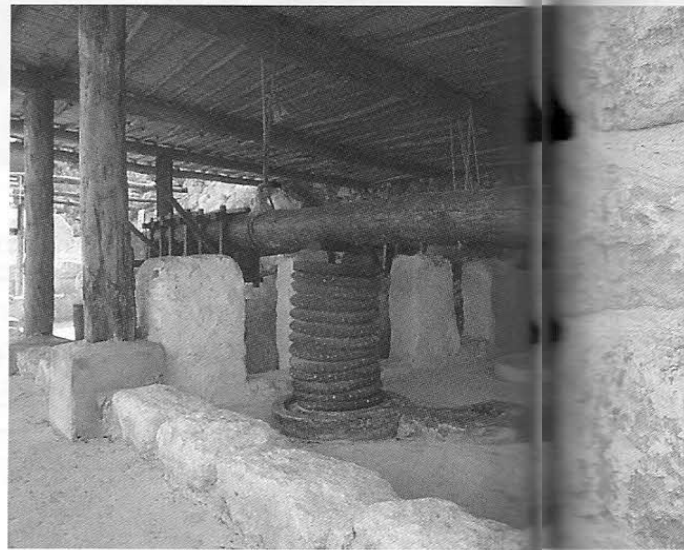
2

1

6

3

4

מגיל צעיר, חלק מילדי המושב לומדים גם את השפה הפינית בשיעורים מיוחדים. ידיעת השפה הפינית, הכוללת גם את הכתיב הנכון, מאפשרת לדור השני לשמור על קשר עם ארץ המוצא בצורה בלתי אמצעית. השליטה בשתי השפות, עברית ופינית, מאפשרת להם לא רק לתקשר עם קרובי משפחתם בפינלנד, אלא מסייעת גם בענייני עבודה, תרבות וכד'. הסאונה הפינית השתרשה גם במושב. הסאונה היא 'מוסד' פני מסורתי, שבעבר אף היה ידוע כ'פינת לידה' חמימה לאימהות שכרעו ללדת במקומות מרוחקים. ימיה של הסאונה במושב כימי המושב עצמו, וקיימת הפרדה בין גברים לנשים. למעשה גם רוב הישראלים שבמושב אימצו לעצמם את המנהג לשהות בסאונה, לפעמים אפילו בחודשי הקיץ החמים.

הגן התנ"כי

בשנת 2000 נחנך ביד השמונה גן תנ"כי יחודי, בשיתוף עם אגודת 'בית שלום' משוויץ ורשות העתיקות, שהעמידו לרשות המושב ממצאים ארכיאולוגיים אותנטיים, הפזורים בשטח. בפיקוחו של יהושע (ישו) דריי שוחזרה טכנולוגיה עתיקה של בית בד לייצור שמן זית וגתות לדריכת יין. באתר ניטעו גם עצי זית, תאנים ושקדים המתחברים לסיפורי המקרא, משליו וסמליו.

בגן שוחזרו מבנים שונים: שומרה, מקווה טהרה, גורן ומערת קבורה. במערת הקבורה מוצגים סרקופגים מקוריים מהתקופה הביזאנטית. בולט

תמונות מהגן התנ"כי ביד השמונה

1. שומרה
2. מפרכה ובית בד
3. מעצרת שמן
4. גת קדומה
5. מקווה משוחזר
6. חדר קבורה משוחזר מהתקופה הביזאנטית (עם סרקופג מקורי)

נוספת לשמירת הקשר עם הפינים בארצם ואמצעי ליצירת היכרות עם דור חדש צמח בפינלנד ושאינו מעורה במעשי המייסדים. הרבעון משמש גם כלי עזר להפצת מידע בקרב המתנדבים הפוטנציאליים.

בחגיגות יום העצמאות של פינלנד החל ב-6 בדצמבר, נערך דרך קבע מפגש מיוחד באולם הכנסים המרכזי שבבית העץ בראש הגבעה, בדרך כלל בהשתתפות נציגי שגרירות פינלנד בארץ. חלק מהנשים הפיניות לובשות תלבושת לאומית. כמו כן נערכים במושב אירועי תרבות. למשל, ביקורי מקהלות וסוירים לימודיים של תלמידי בתי ספר מחו"ל, ביניהם נציגי 'מועצות אזוריות תאומות': אנשי מועצת מטה יהודה ומועצת וונטה (Vantaa) הסמוכה להלסינקי, שכרתו ביניהן ברית ידידות. אחת לשנה בראשית הקיץ, מגיעות למושב קבוצות של צעירים בני 14-15 העוברים הכנה לקראת טכס הקונפירמציה (Confirmation) כנהוג אצל הלותרנים.

יד השמונה היא גם אבן שואבת לביקורי סקרנים ממקומות שונים בארץ ובעולם. סטודנטים וחוקרים מגיעים ממכללות שונות, ואנשי תקשורת מתעניינים בסיפורי המקום ומתבשמים בנוף רב ההשראה. ארגונים שונים ובהם פנסיונרים וועדי עובדים נוהגים להתוודע למקום.

יובל השלושים

מושב יד השמונה קם וקיים סביב חזון רוחני. המכנה המשותף העיקרי של מייסדיו, פינים וישראלים כאחד, טמון בשילוב שבין אמונה אישית ועשייה קיבוצית, ששורשיה בתנ"ך ובברית החדשה. בחיי היום יום ממשיכים התורשים והמתנדבים ליישם את הסיסמה שחרטו המקימים על דגלם: "באנו לא רק לקבל, אלא גם לתת". בעוד שהמאפיין הבולט אצל הפינים מייסדי המושב היה השילוב המיוחד של רצון עז, כוח סבל ודבקות במטרה – שילוב של תכונות שחובר לתכונה פינית טיפוסית המכונה אצלם 'סיסו' (Sisu) – הרי שלישראלים שהצטרפו אליהם מאפיינים דומים, כמו עקשנות ותעוזה. כמו הפינים, הם ניחנו ברצון חזק, ואמונה נחושה ליצור, לחזק ולפתח את עולמם היחודי ביישוב.

שלושים שנה ליד השמונה: במעמד שגריר פינלנד בישראל, ראש המועצה האזורית מטה יהודה, מוזכ"ל האיחוד החקלאי ואורחים רבים נוספים, התקיים ב-1 ביוני 2004 טכס חגיגי בגן התנ"כי של מושב יד השמונה, לציון שלושים שנה לעליית המייסדים הפינים על הקרקע.

ספר היובל: לאחרונה יצא לאור ספר היובל של היישוב: 'יד השמונה – רחוקים וקרובים בבית העץ, מפגש בין פינים וישראלים בהרי יהודה', הסוקר את תולדות היישוב ופועלו לפרטיו.

2

1

1. פסל החרטה בגן התנ"כי
2. בית הכנסת המשוחזר שהועבר לכאן מאזור הכנרת

שחזור של בית כנסת גלילי, אף הוא כנראה מהתקופה הביזאנטית, שהובא למושב מאזור הכנרת. אבני הבולת השחורות מזדקרות לעין על רקע האבן הירושלמית הבהירה.

בגן מוצגים גם אבני ריחיים שונות להדגמת טחינה ידנית של גרגרי חיטה. כן הוצבו אבני מיל רומיות שמקורן בקיסריה ובעכו. בשני אוהלי הבדווים שבאתר, ליד רחבה מוגבהת, מקיימים אירועים מיוחדים. בתכנית להקים סדנאות מלאכה כגון עבודות חימר וקדרות, ריקועי נחושת וטביעת מטבעות. סוירים מודרכים בגן אפשריים בימי חול ובתיאום מראש.

גשר בין עולמות

חזונו הראשוני של המייסדים התממש: המקום מהווה גשר יחודי בין פינלנד לישראל, בין יהודים לנוצרים. רוב התיירים הפינים המגיעים לארץ רואים חובה לעצמם לבקר במושב שהוקם בידי אנשי 'ארץ אלף האגמים'. התיירים הפינים שמחים לקבל במושב עוגית שמרים מסורתית הנקראת 'פול'ה' (Pulla), עם קפה פיני, ומתייחסים אליו כמקום המגשר על פערים בין הנצרות ההיסטורית ליהודים. היישוב משמש גם יעד לביקורים רשמיים של אנשי ממשל בפינלנד, וככתובת לפינים המשרתים בכוחות האו"ם.

חברי המושב ואגודת 'ידידי יד השמונה בפינלנד' מוציאים לאור רבעון צנוע בשפה הפינית. מודפסות בו ידיעות ותמונות אודות המתרחש במושב ובארץ. הרבעון מופץ בין ידידים ומתעניינים בפינלנד וגם באינטרנט, המשמש חוליה

בית הארחה - יד השמונה

בנוף הררי מרהיב, הטובל בירק, בחיק הטבע, שוכן בית הארחה יד השמונה. בתי העץ המיוחדים שיובאו מפינלנד מעניקים אווירה רגועה ופסטורלית. המקום נמצא במרחק נסיעה קצר בין ירושלים לת"א. בית הארחה מציע למבקרים מגוון של אפשרויות וחוויות.

חדרי לינה ואירוח - הכוללים מיזוג אוויר, אמבטיה, טלביזיה, רדיו וטלפון. מסעדה וגן אירועים - המיועדים גם לאירועים משפחתיים. מרכז כנסים ואירועים - כולל אולמות, ושרותי ציוד אורקולי. בימי ששי מוצעים ארוחת בראנץ' עשירה, וקונצרטים בסגנון קלאסי, ואתני.

הגן התנ"כי

בין כרמי ענבים, מטעי זיתים, שדות חיטה, שבילי עיזים, טרסות מעובדות בצמחי מרפא ותבלין, בתוך צמחייה פראית הצופה על השפלה ומישור החוף ניתן לחוות וללמוד על אורחות חיים ותרבות מימים עברו. הגן התנ"כי המשתרע על פני שמונה דונמים ממחיש אורחות חיים ותרבות בשילוב ממצאים ארכאולוגיים אותנטיים ושחזורים מתקופות המקרא, בית שני, המשנה והתלמוד.

טל : 02-5343956

פקס : 02-5343959

דואר נע הרי יהודה 90895

www.yad8.com / www.yadha8.co.il